

Els sistemes de creences en les adolescències: de la negació a l'afirmació¹

Resum

Si en referir-nos a l'adolescència parlem de *les adolescències*, per tal de marcar que n'hi ha un gran ventall, també hi ha un gran ventall de manifestacions religioses i de sistemes de creences en les adolescències. Tantes com les que podem trobar en la societat dels adults o, més ben dit, de totes les edats adultes. El ventall que puguin oferir les múltiples manifestacions de les adolescències no és altra cosa que el mirall de les nostres societats avançades. Així, en les nostres societats descobrim uns complexos sistemes de creences que es manifesten també, així com en el seu estat pur i natural, en les adolescències més variades.

Paraules clau

Acompanyament, Comunitat, Creença, Crisi institucional, Experiència religiosa, Grup, Societat

Los sistemas de creencias en las adolescencias: de la negación a la afirmación

Si al referirnos a la adolescencia hablamos de las adolescencias, para señalar que de la misma existe un gran abanico, también existe un gran abanico de manifestaciones religiosas y de sistemas de creencias en las adolescencias. Tantas como las que podemos encontrar en la sociedad de los adultos o, mejor dicho, de todas las edades adultas. El abanico que puedan ofrecer las múltiples manifestaciones de las adolescencias no es otra cosa que el espejo de nuestras sociedades avanzadas. Así, en nuestras sociedades descubrimos unos complejos sistemas de creencias que se manifiestan también, así como en su estado puro y natural, en las adolescencias más variadas.

Palabras clave

Acompañamiento, Comunidad, Creencia, Crisis institucional, Experiencia religiosa, Grupo, Sociedad

Belief systems in adolescences: from negation to affirmation

While we refer to adolescences when talking about adolescence, to make it clear that there is a wide range of adolescences, there is also a wide range of religious manifestations and belief systems in adolescences. They are as many as there are to be found in an adult society, or to put it in better terms, all the adult ages. The range that may be offered by the many manifestations of the adolescences is nothing but the reflection of our advanced societies. In our societies, we therefore discover complex belief systems that also manifest themselves in the more varied adolescences, as well as in their pure and natural state.

Keywords

Accompaniment, Community, Belief, Institutional Crisis, Religious Experience, Group, Society

Autor: Francesc Romeu

Article: Els sistemes de creences en les adolescències: de la negació a l'afirmació

Referència: Educació Social, núm. 29 pp. 23-31

Adreça professional: Facultat de Ciències de la Informació Blanquerna (URL) FrancescRomeuT@blanquerna.url.es

▲ L'any passat, en aquestes mateixes Jornades, cap al final, vam parlar força de l'anunci televisiu que feia aleshores la casa de begudes *Martini*. Entre bromes li vam treure ben bé tot el suc. Per això, aquest any, voldria començar aquesta breu intervenció amb un altre anunci que una gran marca de cotxes feia fins fa poc a la televisió. Amb el fons musical de la *Passió segons Sant Mateu*, de Johann Sebastian Bach, anaven apareixent les grans portes de diversos garatges sobre les que s'anaven sobreimpressionant uns textos que deien: el *Templo de Pedro*, la *Iglesia de Lucas*, la *Capilla de María*, la *Catedral de Pablo*. Tot s'acabava amb una frase –en veu en *off*– que deia: “Para quienes todavía creen en la conducción”. Certament aquesta marca de cotxes intentava vendre un producte, un model de cotxe, que hauria de ser considerat pels seus usuaris com un autèntic objecte de culte, una mercaderia de fe.

Si en parlar d'adolescència en aquestes Jornades en diem *les adolescències*, per tal de marcar que n'hi ha un gran ventall, deixeu-me dir també que hi ha un gran ventall de manifestacions religioses i de sistemes de creences en les adolescències. Tantes com les que podem trobar en la societat dels adults o, millor dit, de totes les edats adultes.

Múltiples adolescències i múltiples creences

El ventall que
puguin oferir les
múltiples
manifestacions
de les
adolescències no
és altra cosa que
el mirall de les
nostres societats
avançades

El ventall que puguin oferir les múltiples manifestacions de les adolescències no és altra cosa que el mirall de les nostres societats avançades. Així, en les nostres societats descobrim uns complexos sistemes de creences que es manifesten també, i en el seu estat pur i natural, en les adolescències més variades. Ja ens alertava, amb tota la raó del món, el gran sociòleg nord-americà Peter Berger quan ens advertia que després de la gran etapa de les creences el que emergia en les nostres societats occidentals no era la secularització o la increença sinó una gran etapa de credulitat amb múltiples manifestacions². Des de fa anys, de les capçaleres dels llits dels nostres joves han anat desapareixent les imatges dels *santescristos*, però al seu lloc no hi ha quedat la paret en blanc sinó que l'han anat ocupant alternativament les imatges del Che Guevara fins a arribar a Alejandro Sanz, passant per Madonna. Però en alguns, la transformació ha estat simplement estilística: del pòster de ‘Jesucrist Superstar’ hem passat als vitralls del monestir ecumènic de Taizè. Les adolescències continuen reservant l'espai per als seus ídols i cada generació en crea de nous, per més que les nostres religions no aconsegueixin mantenir un relleu continuat de mites amb la mateixa agilitat amb la que ho pot fer la “Operación Triunfo”.

Les mancances socials

Tristament, etimològicament parlant, la paraula adolescent, que prové del llatí (*a-dolescents*, *-entis*), és considerada com una malaltia. Encara avui dia, en castellà, *adolescer* vol dir caure malalt o patir alguna malaltia habitual o alguna mancança. En català, *adolèixer*, tot i que està considerat com un castellanisme inadmissible³, també es considera –en sentit metafòric– que vol dir “tenir un vici o passió habitual”. Per tant, els nostres clàssics pensaven en l’adolescència com “una malaltia que passa amb el temps” o com una *mancança* que “es cura quan s’arriba a l’edat adulta”.

Dic tot això perquè la qui potser està malalta, o *adolesce*, és la nostra societat, a la qual li costa d’arribar a l’edat adulta i de la qual en són un exponent clar els nostres adolescents. Per això, pel que fa als sistemes de creences, tot el que podem dir dels nostres adolescents ho podem dir també de la nostra societat. I viceversa: tot el que diguem de la societat ho podem projectar i descobrir fàcilment en els nostres mateixos adolescents.

Les tres grans crisis de la nostra societat

En primer lloc voldria assenyalar les tres grans crisis socials que afecten la nostra societat i, per extensió, els nostres adolescents per a poder adoptar un o altre sistema de creences o per a poder crear el seu propi model.

Crisi de les institucions

Aquesta és la primera crisi. Cada cop queda més clar que per tenir una espiritualitat o una religió no fa falta pertànyer a cap de les institucions intermèdies que les representen. Us poso un exemple prou clar: els nostres joves poden anar a una Trobada Mundial de la Joventut amb el papa Joan Pau II sense necessitat de participar en la parròquia que tenen al seu poble o barri. En tenen prou amb estar una mica connectats de trasantó amb algun col·lectiu, escola religiosa o moviment més o menys eclesial. De la mateixa manera que els nostres joves poden també seguir les instruccions vaticanes que dóna el papa per la televisió sense cap necessitat que un capellà o una monja o un creient adult els faci de filtre o els dosifiqui degudament la formació segons la seva edat o comprensió. La nostra societat moderna ha posat en crisi totes les institucions intermèdies i els nostres adolescents ja no volen intermediaris per a poder viure les seves pròpies experiències. Així també ens passa en el camp de la fe i les múltiples creences. L’escola, els pares i l’església ja no són la corretja de transmissió de cap creença religiosa.

La nostra societat moderna ha posat en crisi totes les institucions intermèdies i els nostres adolescents ja no volen intermediaris per a poder viure les seves pròpies experiències

Crisi de les institucions tradicionals

Els nostres adolescents no mostren cap interès per allò que sigui vell o antic

La segona crisi és la de les institucions tradicionals o històriques. És a dir, els nostres adolescents no mostren cap interès per allò que sigui vell o antic. Avui, la *tradició* no és pas una virtut o un valor, sinó tot el contrari, ja que és motiu d'un refús d'entrada. Un signe prou clar d'aquesta crisi el podem veure en els neoconversos que fan un tall històric amb les generacions contemporànies i les precedents, i s'erigeixen ells mateixos en ser els fidels seguidors de les doctrines més pures i originàries sense necessitat de contemporitzar amb la realitat actual. Avui dia, els conversos a les religions són el signe més clar dels talls biogràfics dels quals parlem en aquestes Jornades. Per això, els nostres adolescents volen trencar també amb la història i volen viure al dia. Cap d'ells vol seguir la fe només pel fet que sigui la fe dels seus pares, dels seus avis o dels seus avantpassats. En la construcció del seu propi jo, els adolescents creen una gran llacuna biogràfica (del que ha estat la religió en les seves arrels familiars i personals) i opten per viure la instantaneïtat en tot. No em digueu que això que diem dels nostres adolescents no ho podem dir també de la nostra societat: quan veiem que també es nega tota referència al seu passat anterior i als seus avantpassats, estalviant-nos així també de fer cap projecte que condicioni el nostre futur, tot fent una única i clara opció que només passi pel present, per l'ara i aquí. Com podeu veure, els nostres adolescents són igual que nosaltres: les nostres societats fan *tabula rasa* (que deien els llatins) i els nostres joves avui fan un *reset* complet. Ells mateixos es construeixen, s'inventen, la seva pròpia biografia. I, a vegades, ho fan més a partir de la seva imaginació que no pas de la realitat. Així ens trobem amb neoconversos que ens expliquen que abans eren molt i molt dolents, mentre que ara, en canvi, són molt i molt bons. Aleshores és quan nosaltres interiorment pensem que potser ni abans eren tan i tan dolents (com diuen), ni ara potser són tan i tan bons (com es pensen ser). Com tothom, ara són el que són i vénen d'on vénen; que és el que tant els hi repetim als joves. El perill és que a moltes institucions religioses amb aquests discursos els semblen molt oportuns per a poder captar més adeptes a través de commoure el cor i els sentiments dels altres utilitzant biografies alterades⁴.

Crisi de les institucions de control

Aquesta tercera crisi es dona, sobretot, pel que fa a aquelles institucions que s'erigeixen en el control ideològic, ètic i moral sobre les persones. Aquest ha estat un dels fruits més clars del pas de la modernitat i la postmodernitat per a les nostres societats, que, a poc a poc, s'han anat desfent de la tutela i el control de la religió i s'han independitzat de la seva mirada. Això és el que hem coincidit tots en anomenar *secularització*. Els nostres adolescents ja viuen dins d'aquesta societat secularitzada plenament i n'escolten el seu discurs però no en volen el seu control: ells tenen clar que han de construir la seva pròpia vida independentment dels seus pares, malgrat visquin eternament sota el mateix sostre, com també poden viure en l'esfera política o religiosa, sense acceptar, de cap manera, les seves incongruències o dobles morals. Potser per això els joves d'avui valoren molt més tot allò que és *autèntic* i *legal*, tant en

les persones com en les institucions, però sense acceptar el discurs teòric de l'*autenticitat* i de la *legalitat*. Per entendre'ns, avui els adolescents i els joves (i també molts de nosaltres, adults) preferim un *testimoni*: una persona que encarni en la seva vida els valors que predica, més que no pas una institució que, de paraula o per escrit, ens vagi recordant el que hauríem de fer nosaltres. Tots tenim fam de testimonis.

Com podem acompanyar els nostres adolescents en el camí de les creences?

No tinc receptes. I molts dels qui sou en aquesta gran sala potser en sabeu molt més que jo. Accepteu només el que pugui ser el meu testimoni personal. Jo crec que podem acompanyar els nostres adolescents en el camí que els porta des del trencament amb la tradició familiar i personal, que és el que anomenem *negació*, fins al que pugui ser la seva pròpia acceptació d'unes creences religioses que realment vertebrin les seves vides, és el que acordaríem en anomenar *afirmació*. Això no es viu en una nit, sinó que és tot un procés. Un procés en el qual les experiències i les relacions viscudes en el si de la família hi tenen molt a veure, i viceversa. És a dir, que l'experiència religiosa també marcarà la relació familiar, tant pel que fa a la interpretació de la pròpia experiència familiar viscuda i de la pròpia vida i identificació personal, com a la capacitat de crear uns nous vincles familiars en un futur pròxim i poder també construir una nova persona. Poder treballar tot això us asseguro que és certament apassionant.

Preferim un *testimoni*: una persona que encarni en la seva vida els valors que predica, més que no pas una institució que ens vagi recordant el que hauríem de fer nosaltres

I, en aquest procés, crec que seria molt bo saber acompanyar els adolescents i deixar-nos ajudar de les millors eines que tenim les religions.

Les comunitats

Una de les millors eines que tenim les religions són les comunitats. Fer que les experiències religioses siguin viscudes en el si d'una comunitat és importantíssim, per tal que la creença no sigui una cosa individual i tancada, que no ens identifiqui amb ningú. Si fos així, acabaríem dient el que afirmaven les nostres àvies quan deien: "Que tothom cregui el que vulgui, mentre no faci mal a ningú". A nosaltres ens pertoca afirmar "que tothom cregui el que vulgui, mentre això l'uneixi a algú".

Formar un grup

En segon lloc, les nostres comunitats religioses encara poden oferir als nostres adolescents la possibilitat de poder formar un grup i, sobretot, el grup que

busquen els nostres adolescents: un grup que sigui *un petit món de sentit*, és a dir, un col·lectiu petit, reduït, però que els ajudi a donar sentit a la seva vida. Un dels serveis que en molts pobles i barris han fet les esglésies cristianes ha estat simplement la de reunir els joves al voltant del seu campanar. No us penseu que hagi estat un mal servei: ha ajudat i segueix ajudant molta gent.

Grups creatius

En tercer lloc, aquest grup convé que sigui un grup creatiu, és a dir, que no segueixi cap tradició preestablerta, de continuïtats i fidelitats històriques, sinó que sigui capaç de poder fundar-se sempre de nou. És de tots conegut que els nostres moviments apostòlics, com l'Acció Catòlica, han tingut sempre molta més acceptació en les seves fases de creació i de consolidació que no pas en les etapes de pura continuïtat. I sempre que s'ha obert una nova etapa de refundació s'ha aconseguit tornar a engrescar els joves. En la meua experiència de portar durant molts anys grups d'iniciació als moviments d'Acció Catòlica he pogut constatar que sempre engresquem més els joves quan els donem la clau per a poder crear de nou el moviment i refer-lo a la seva manera, que no pas quan els demanem fidelitat històrica als principis fundacionals.

Com podem acompanyar els nostres adolescents en les crisis i les urgències?

De la meua tradició religiosa, del cristianisme, us puc dir que he rebut dues maneres de fer o estils que em marquen molt a l'hora de poder acompanyar els adolescents i joves en les seves múltiples crisis i urgències que puguin patir. Aquestes dues maneres són les que em poden donar una mica de sensibilitat i d'empatia humana.

Posar-se al lloc de l'altre

La primera manera de fer és la voluntat de posar-se sempre al lloc de l'altre. Malgrat que és una qualitat que molts neguen i la consideren impossible, us ben asseguro que molt sovint és la condició de possibilitat per a no posar cara d'estranyesa davant de res i sentir-se qualsevol situació com a pròpia. El meu mestre, sant Pau, ho deia molt bé: Convé fer-se a totes i cadascuna de les situacions en les quals et trobis, per a poder-les guanyar. Ell ho deia així: "Jo, que no era esclau de ningú, m'he fet esclau de tots per guanyar-ne tants com pugui. M'he fet jueu amb els jueus per guanyar els jueus; tot i no estar sotmès a la Llei, he viscut amb els qui hi estan sotmesos com si jo també hi estigués, per guanyar-los a tots ells. I, per guanyar els qui no tenen Llei, he viscut amb

ells com si jo tampoc no en tingués, encara que no estic pas sense Llei de Déu, ja que Crist és la meua llei. M'he fet feble amb els febles per guanyar els febles; m'he fet tot amb tots per salvar-ne alguns, costés el que costés”⁵⁵.

Respectar els processos de cadascú

Un segon estil de fer és el de respectar els processos de cadascú. Ho crec molt important quan ens pensem que ja ho sabem tot i hem viscut moltes experiències semblants, de cop, ho vulguem o no, ens n'anem ràpidament al final del procés. Convé molt que les nostres urgències no es confonguin amb les urgències o amb les paciències alentides d'aquells que acompanyem. Tothom ha de fer el seu propi procés i la nostra feina simplement és la d'acompanyar i no pas la de marcar el pas o el ritme militar.

Passos per a la conducció d'una crisi

Per acabar aquest apartat de l'acompanyament dels adolescents voldria assenyalar els sis passos que normalment acostumo a seguir en la conducció d'una crisi:

- El primer, ben necessari, és el de la **definició del problema**, de la crisi o de la urgència. No us penseu que aquest primer pas sigui fàcil, més aviat és molt difícil, atès que els nostres adolescents sovint ens vénen a veure quan ja tenen una confusió bastant considerable i costa molt de destriar on és el motiu o l'origen de la pertorbació. En el meu cas, penseu que també és molt difícil de destriar les causes religioses o espirituals d'una crisi, que conviuen sovint al costat i barrejades amb unes altres causes més emotives o sentimentals.

- Un segon pas, molt important per als adolescents, per tal que no ens facin una falsa fugida o una crisi vital, és la d'**assegurar la seguretat de la persona**. Això vol dir que els donem la seguretat i les eines suficients per a poder-se'n sortir per ells mateixos, fer-los autònoms i no pas dependents de nosaltres. Mentre també els assegurem el nostre interès, la nostra presència i la nostra continuïtat, si cal.

- Un tercer pas és el de **donar recolzament o contenció**, per a procurar que els nostres adolescents puguin deixar aflorar tots els seus sentiments, sense cap mena de vergonya. Però insisteixo en la contenció, perquè sovint també caldrà *marcar els límits* en les expressions dels sentiments o en la contenció de les persones a les quals han de manifestar els seus sentiments. No és gens bo que els adolescents es tanquin a dins d'una closca de cargol, però tampoc és bo que vagin fent psicodrames per tot arreu dels seus problemes. La mesura en els límits ben segur que els ajudarà a créixer.

- El quart pas seria el de poder **revisar amb ells les diverses alternatives** que la crisi o la mateixa vida els presenta com a possibles sortides. És bo poder-

Convé molt que les nostres urgències no es confonguin amb les urgències o amb les paciències alentides d'aquells que acompanyem

los educar en què davant d'un problema no hi ha mai només una única solució: tirar pel dret, sinó que cal veure la infinitat de sortides que pot tenir un mateix problema. Un cop contemplades totes, després caldrà avaluar-les i decidir les que es poden escollir.

- Un cinquè pas, cap al final ja de la crisi, és buscar la retroalimentació de la crisi mateixa, per tal que els ajudi a **ser més realistes** i a poder elaborar *plans realistes*. Per a mi és molt important que tot això els hagi ajudat a conèixer-se més ells mateixos i a acceptar-se tal com són. Penseu que això és la base per a qualsevol experiència religiosa amb solidesa. Poder-los dir: “ets així i Déu t'estima així”, és molt important.

Hem d'ajudar
els nostres
adolescents a
perdre la por al
compromís

- Finalment, el sisè pas, ja és el del salt mortal: Es tracta d'**arribar a compromisos**. De fet aquest pas és ja la porta de sortida de les adolescències, si tenim en compte que fer-se gran vol dir escollir o decidir sobre el que fas amb la teva pròpia vida. Hem d'ajudar els nostres adolescents a perdre la por al compromís. Per això pot ser molt bo que, al voltant dels grups religiosos, els nostres adolescents es vagin fent grans tot assumint petites responsabilitats, dins de la pròpia comunitat però també en tots els altres camps socials. Penseu que encara avui dia molts dels líders polítics i socials que tenim en el nostre país han estat formats en la seva adolescència i joventut en associacions i moviments de caire religiós. Després del concili Vaticà II (1962-1965) i arran de la publicació d'un llibre de José María González Ruiz⁶ que es titulava així, es va posar de moda repetir això de “creure és comprometre's”. Jo hi afegeixo que *comprometre's és fer-se gran*.

Acompanyem, tot recuperant les nostres pròpies adolescències

Voldria acabar aquesta aportació en la taula rodona animant-nos tots a acompanyar els nostres adolescents. Crec que la millor manera d'acompanyar els adolescents és fer-ho des de dins de nosaltres mateixos, recuperant la nostra pròpia adolescència, allò que hi ha en nosaltres també d'adolescent, de petit, d'insignificant. Voldria acabar citant un fragment de la vida de Jesús de Natzaret en l'Evangeli de sant Lluc, on diu que “els deixebles començaren a rumiar quin d'ells era el més important. Jesús, que sabia què pensaven dintre seu, va agafar un noi, el posà al seu costat i els digué: ‘Qui acull aquest noi en nom meu, m'acull a mi, i qui m'acull a mi, acull el qui m'ha enviat. Perquè el més petit de tots vosaltres, és el més gran’”⁷. Moltes gràcies a tots.

Francesc Romeu⁸

Professor de Periodisme, Facultat de Ciències de la Comunicació
Blanquerna de la Universitat Ramon Llull

- 1 Jornades sobre Urgències, crisis i talls biogràfics en les adolescències, a l'Auditori de l'edifici docent de Sant Joan de Déu. Barcelona, dijous 30 de setembre i divendres 1 d'octubre de 2004.
- 2 Peter L. Berger. "*Una gloria lejana*", (*La búsqueda de la fe en época de credulidad*). Editorial Herder. Barcelona, 1994.
- 3 Alcover-Moll. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Vol. 1, pàg. 204. Editorial Moll. Palma de Mallorca, 1988.
- 4 Personalment, penso que és un llàstima que aquests conversos retoquin les seves pròpies biografies perquè fent això també es distancien dels llocs on han emergit i en els quals ara en podrien ser un bon testimoni creient enmig d'ells. Molt sovint, les religions segreguen els seus conversos dels llocs on han sorgit, i així també hi perden presència. Mentre, en el cor de les religions, cada vegada es van creant més nuclis selectes i purs, que són les elits religioses.
- 5 Primera carta de sant Pau als cristians de Corint 9,19-22
- 6 José María González Ruiz. *Creer es comprometerse*. Editorial Fontanella. Barcelona, 1967.
- 7 Lluç, 9,46-48.
- 8 Capellà catòlic de Barcelona, rector de la parròquia de Sant Francesc d'Assís, i periodista. Professor de Periodisme a la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna de la Universitat Ramon Llull.

